

Samfundets historie

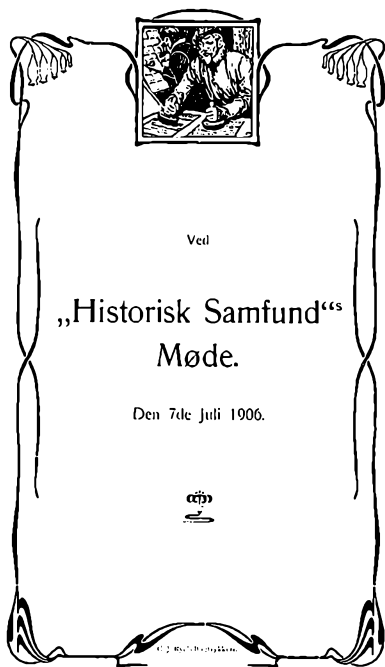
Af Palle Kirk

Randers Amts Historiske Samfund bliver til

I den første årbog beretter formanden, redaktør Engelbert Dröhse om Randers Amts Historiske Samfunds tilblivelse. Det var Historisk Samfund for Ribe Amt, der blev forbillede både for de andre, men også for RAHS. Dröhse havde skrevet et par artikler i Dagbladet, hvor han var redaktør, for at vække interesse for oprettelsen af et historisk samfund. Men det blev et udspil i Århus, som satte gang i udviklingen. Nogle mænd i Århus ville oprette et historisk samfund for Aarhus og Randers Amter. Det anså Dröhse for en „Erobring af vort historiske opland“, så der blev indkaldt til et møde på Randers Rådhus, og her viste det sig ved en afstemning, at der var stemning for at oprette et historisk samfund kun for Randers Amt. Et udvalg forberedte oprettelsen og udsendte 170 trykte cirkulærer med et 5-øres svarkort. Heraf kom 100 tilbage med ønske om deltagelse som medlem. Derefter

*Redaktør Engelbert Dröhse, formand 1906-1940.
Foto: RLA*

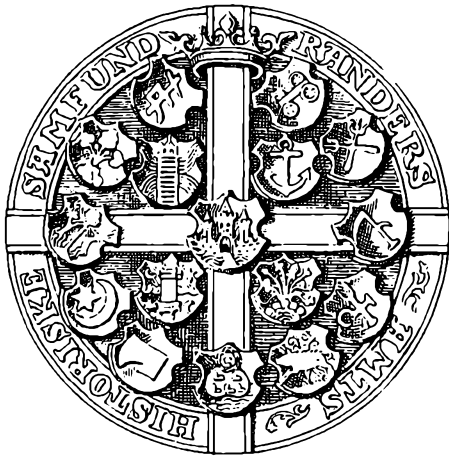
Sangblad fra det stiftende møde i 1906. Billede: RLA

indkaldtes der til et konstituerende møde i Helligåndshuset den 7. juli 1906. Pastor Christensen, Krstrup holdt foredrag om sogn og tildragelser fra Randersegnen. Der blev igen taget stilling til stiftssamfundsplanen, men den afvistes, fordi forsamlingen mente „at Interessen for det historiske Samlerarbejde, der skal udføres, ville formindskes, naar Omraadet blev saa stort.“ Der vedtoges love og den første bestyrelse blev valgt. I bestyrelsen kom Partikulier R.C. Andersen, R. af D., Randers, pastor Christensen, Krstrup, redaktør E. Dröhse, Randers, cand. theol. J. Estrup, Skaføgaard, lærer S. Jensen, Randers, pastor J. Jensen, Haridslev, og højskoleforstander J. Michelsen, Mellerup. Formand blev E. Dröhse, som var formand indtil 1940. Der nedsattes et redaktionsudvalg og et foredragsudvalg. Hertil kom at bestyrelsen tillod sig „administrativt

at supplere sig med d, Hrr. Gärdejer A. Levring, Væth og Greve J.C. Scheel, Gl. Estrup, henholdsvis som Repræsentanter for Gaardmandsstanden, der udgør et stort Antal af Samfundets Medlemmer, og for de historiske Borge i Amtet.“ Der var ca. 300 medlemmer ved oprettelsen.

Randers Amts Historiske Samfunds love
Paragraf 1, formålsparagraffen er vigtig, den gengives derfor i sin helhed: „Formaalet for „Historisk Samfund for Randers Amt“ er at virke til Oplivelse af historisk Sans ved at fremdrage den stedlige Historie, idet man vil søge at samle Oplysninger om Befolkningens Liv og Færden i tidligere Tider her i Amtet og beskrive og vække Forstaaelse for de Minder fra ældste og nyere Tid, som findes indenfor vort Amts Grænser.“ I de følgende paragraffer udvikles så metoderne, først og fremmest udgivelsen af en årbog, hvor der fortælles om emnerne „paa en jævn og let læselig Maade.“ Hertil kommer offentlige møder med foredrag. Medlemmerne ville modtage samfundets skrifter for kontingentet, som blev fastsat til 2 kr. Der skulle afholdes et årligt møde med generalforsamling i slutningen af april.

Et for Samfundet ejendommeligt Mærke
Bestyrelsen henvendte sig til arkivar Thiset for at få ham til at tegne en segltegning, som skulle karakterisere RAHS, hvad vi i dag ville kalde et logo. Det blev trykt på årbogens forside og på side 13 i den første årbog, hvor der gives en omhyggelig redegørelse for de forskellige våbenskjolds betydning. Forbilledet for skjoldet er Frederik den Tredjes Segl, med det kronede dannebrogskors. I midtpunktet er Randers bys våben, de tre tårne bag fæstningsmuren og Gudenåen. I vinklerne, hvor korsets arme mødes i centrum er de fire andre købstæders våben anbragt. For oven til højre Mariager: et anker. For neden til højre Ebeltoft: et stiliseret æbletræ. For oven til venstre Hobro: to vandløb hvorover

Arkivar Thisets logo

en bro fører til en kirke. For neden til venstre Grenå: en å med en bro omgivet af måner og stjerner. Den yderste række af våbener er de 11 herredsvåbener. Vi vil følge disse våbener rundt fra øverst til højre for kronen. Her er Onsild herreds våben: en vogn. Gerlev herred: to forke. Nørhald herred: en le. Støvring herred: en høtyv og en kornsegl. Galtens herred: en galt. Rougsø herred: en ø med fem kirker. Sønderhald herred: en skovøkse. Nørreherred: halvmåne og stjerne. Sønderherred: to hjorte, der springer op ad et træ. Mols herred: et stiliseret træ på en høj. Øster Lisbjerg herred: en plov.

De første 10 årgange af årbogen

Årbøgerne præges i de første år af nogle ret lange artikler, som viser, at der har været gode forfattere med lyst til at sætte sig ind i det lokalhistoriske stof. Det er ikke til at sige om redaktionsudvalget har måttet lægge pres på forfatterne, men en bemærkning i „Til Medlemmerne“, som formandens beretning hedder i årbogen 1914 kunne tyde på det. „Det har hidtil knebet noget med at skaffe tilstrækkeligt Stof til Aarbogen, saaledes at der var mere Adgang

til at vælge og vrage. Nu synes denne Mangel at være stærk paa Vej til at blive afhjulpet, idet der foreligger Tilbud om adskillige interessante Afhandlinger, hvoriblandt kan nævnes en Afhandling om Hekseprocesserne i Randers Amt.“ De første årbøger fremtræder alle ens i det ydre, heftet og uopskåret med samfundets logo på forsiden. Det er i de første årgange mest teksterne, der præger bøgerne, men der er dog en hel del sort-hvide fotografier. Indholdet er mest nogle ret store artikler, som er skrevet af præster og lærere. Godsejerstanden er også repræsenteret, og naturligvis skriver de om herregårdene, der dengang - som nu - er interessant stof for medlemmerne. Godsejer cand. theol. J. Estrup, Skaføgaard er den allerførste artikelforfatter om „Sønder-Haldherreds Thingsteder“. I de første bøger skriver også cand. mag. S. Hansen, Vejle nogle store artikler bl.a. om Rosenholm. S. Hansen var medlem af Vejle Amts Historiske Samfund, men studerede omhyggeligt sin tidligere hjemegns lokalhistorie. Han døde ret ung og J.P. Jeppe-Jensen har skrevet en smuk nekrolog om ham i årbogen 1910. Blandt de andre forfattere må nævnes konsul M. Michaelsen, der i 1909 skriver „Erindringer fra Krigsåret 1864“, disse meget personlige erindringer er interessante, - vi må jo huske på, at det ikke var så længe siden, det havde været 1864. Michaelsen skriver også særdeles spændende om næringslivet i Randers. En af de forfattere og medlemmer, der kommer til at spille en stor rolle i samfundets årbøger er gårdejer Aage Sørensen, Mellerup. Han skriver i en række årbøger efter hinanden om „Ommestrup Hovedgaard i Mørke Sogn.“ 1913-1916. Ind imellem de lidt længere artikler findes der nogle små perler af anekdotisk og fortællende art, som krydrer bøgerne på en fin måde. Et eksempel er Aage Sørensens lille historie om en bonde, der kommer til accisetolden i Randers, et andet er historien om „en tysk spion på Skader Kirkes loft“ 1907

Gärdejer Aage Sørensen, Mellerup. Foto: RAHS

af S. Hansen. Spændende er også S. Jensens: „En Randers Skibskaptajn i 1793.“ Det er også underholdende at læse om de Hinge bønders angreb på Rettens Betjente fra Randers og Frederik den Syvende og Grevinde Danners besøg på Gl. Estrup i 1862.

En væsentlig artikel, som også i dag kan have stor interesse, er Chr. Heilskovs „Fortegnelse over historisk-topografiske tidsskrifts-artikler vedrørende Randers Amt.“ Heri er samlet en mængde stof om lokaliteter i Randers Amt. I samme årbog og ligeledes i andre begynder der at komme små oversigtsartikler om historisk litteratur, som kan være af interesse for medlemmerne.

De første 10 år i Samfundet

Den energiske formand Engelbert Dröhse skrev i 1916 en længere oversigt over arbejdet i beretningen „Til Medlemmerne“. „Vore Aarbøger danner nu tilsammen et Værk paa over

1500 Sider, og de indeholder ca. 75 større og mindre historiske og kulturhistoriske Afhandlinger fra Amtets forskellige Egne.“ Han understreger, at blandt bidragyderne er alle stænder repræsenteret fra baronen til husmanden og således skal det også være. Der er ingen tvivl om, at arbejdet i de første år især gik på årbogen. Men der blev også afholdt foredrag på historiske steder. Emnerne var sat i relation til lokalområdet. Ved det første foredragsmøde talte professor J. Oscar Andersen om „Begivenheder ved Reformationens Indførelse i Randers.“ Der blev hvert år holdt årsmøde med generalforsamling rundt omkring på historisk interessante steder, især herregårde. På Rosenholm fortalte J. Oscar Andersen om „Den lærde Holger Rosenkrantz“, medens slotsforvalter Bering Liisberg holdt foredrag om „Rosenholm og Rosenkrantzene.“ Cand. theol. J. Estrup, som var medlem af bestyrelsen og redaktionsudvalget fortalte både om „Løvenholm“ ved et årsmøde og senere på Skaføgård om sit eget gods. Dröhse angiver nogle imponerende tal for deltagere. Der var tilsyneladende som regel flere hundrede til årsmøderne på herregårdene. I beretningen 1917 står der: „Vore Møder har naturligvis ikke alle været lige stærkt besøgte. Tilhørernes Antal har varieret fra ca. 50 til 3-4000. Alt i alt kan vi regne med, at vore Foredrag er bleven overværet af 10-12000 Mennesker.“

Formanden gør opmærksom på, at det er for dyrt at afholde små møder med foredrag, man risikerer, hvad de har prøvet, at der kun kommer 50 mennesker til et foredrag, der koster 100 kr. at arrangere med honorar og leje af lokale! Som vanligt indeholder beretningen en opfordring til at skaffe medlemmer, man vil gerne nå et mål på 1000 - der er efter de første 10 år omtrent 500 medlemmer. Kontingentet var 2,50 kr. De tidligere udgivne årbøger bydes til salg for 50 øre stykket. Ved indtræden nu kan de 10 årbøger erhverves for kr. 7,50.

Godsejer Jacob Estrup taler ved møde på Skaføgaard. Foto: RLA.

På vej mod 25-års jubilæet

Samfundets arbejde er stadig koncentreret omkring årbøgerne og sommermøderne, hvor der blev holdt foredrag for de store forsamlinger. Vi kan i dag have svært ved at forestille os så mange deltagere til vore arrangementer, men da sommermøderne næsten alle blev afholdt på egnens store herregårde som friluftsmøder, kunne det lade sig gøre. Nogle eksempler kan illustrere mængderne: Rosenholm, 1909: 1500-2000 deltagere; Skaføgaard, 1917: 3000 deltagere og Gjessinggård, 1924: 1500-2000 deltagere. Ved årsmødet på Gjessinggård holdt ejeren von Folsach foredrag om herregården og J. Estrup, der var medlem af bestyrelsen talte om herregårdsliv. Sidst i 1920-erne kom man imidlertid ind i en stime af dårligt vejr, hvor man måtte løse problemet ved at søge ly i lader og vognporte, det bevirkede også at deltagerantallet til møderne begyndte at falde. Det må dog

stadigvæk kaldes flot, at man ved årsmødet i 1928 kunne samle 500 deltagere i slotsgården på Gl. Estrup foran en med dannebrogssflag smykket talerstol. Formanden beskriver vejret således: *„Om Formiddagen var et heftigt Ulvejr med Lyn, Torden og Skybrud gaaet hen over Eggen.“* Efter at pastor Gamborg, Øster Tørslev havde reciteret Shakespeares „Romeo og Julie“ begyndte regnen og formanden måtte holde en kort takketale. I 1924 afholdtes et hjemstavnskursus i Rønde, hvor bibliotekar Ejler Haugsted gav undervisning i, hvordan man kunne udforske sin lokalhistorie, det omtales som en stor succes, men ses ikke at være blevet gentaget. I 1925 afholdtes det største af møderne med Johs. V. Jensen som hovedtaler. Ved dette årsmøde blev Danmarkssangen: *„Hvor smiler fager den danske kyst.“* sunget offentligt for første gang.

Der blev også udtænkt store planer, som det fremgår af „Til Medlemmerne“ i 1928 :

„Bestyrelsen havde i Foraaret under Overvejelse at realisere en af Hr. Pastor Rørdam i Hvilsager udkastet Plan, der gik ud paa at foranstalte Ridderoptog og Ridderspil paa Terrænet ude ved Kalø Ruiner. Det viste sig imidlertid, at de praktiske Vanskeligheder var saa store, at de ikke let kunne overvindes, og særlig, at Samfundet ikke turde løbe den Risiko, der ville være forbundet hermed, idet man let kunde sætte den gennem Aarene indvundne Kapital i Vove.“

I 1931 fejredes Samfundets 25 års jubilæum med sommermøde på „Clausholm“. Der var foredrag af lensbaron H. Berner Schilden Holsten og J. Estrup. I formandens redegørelse for de 25 års virksomhed fortæller E. Dröhse, at over 20000 mennesker har påhørt foredrag, og at der i årbøgerne er trykt ca. 200 afhandlinger om historiske emner fra amtets forskellige egne. I årbogen for 1931 er der på side 146 et register over artiklerne i de 25 årbøger.

Der er to temaer, som vender tilbage i Dröhses beretninger: det ene er en beklagelse over dyrtid, og at man derfor må skære ned på årbogens omfang, ligesom kontingentet kan være for dyrt for nogle medlemmer, det andet tema handler om medlemstallet, som dog i længere tid har været på ca. 600, det formuleres af Dröhse således i mange årsberetninger: „Virk derfor efter Evne for yderligere Tilgang.“ At det ikke har været helt galt fremgår af, at balancen i 1926 f. eks. var på 5022,31 kr. med en kassebeholdning på 2333,80 kr. I 1919 var bestyrelsen for første gang nødt til hæve kontingentet med en krone og begrænse årbogens omfang.

Ligesom årbøgernes formandsberetninger afspejler samfundets daglige liv, således mærker vi også nogle steder, hvordan storpolitiske begivenheder står i baggrunden for arbejdet. Her er det mest markante eksempel formandens udtalelse lige efter 1. Verdenskrigs afslutning : „Men vi ved dog saa meget, at det nu mere end nogensinde gælder om at være sig bevidst som Nation, at staa samlet om Min-

der og Modersmaal; thi derefter skal Landenes Grænser afsættes. „Historisk Samfund“ har til Hovedopgave paa en saa kærnesund maade som muligt at værne om vore dyrebareste nationale Ejendommeligheder, minderne og Modersmaalet, nemlig ved først og fremmest at vække Interessen for vor Egns historie og derigennem for hele vort Lands.“ (årbog 1918)

Skulle man nævne nogle artikler fra årbøgerne i denne periode frem til 1931, foruden de ovenfor omtalte, så måtte det blive „Landboforhold i Randers Amt“ af Landhusholdningsselskabets sekretær I.C. Hald, 1919, disse artikler, som blev bragt i flere årgange blev senere en af Samfundets første udgivelser. Af andre kan opregnes: „Skaføgaard“, 1920; „Randersbegivenheder“, 1923; „Anne Krabbe“, 1926; „Randers lærde Skole“ 1931, 32 og 33.

Frem mod besættelsestiden

Det er i 30'erne stadigvæk sommermødet og årbogen, der er de vigtigste aktiviteter. Ved sommermødet i 1934 på Kalø kom medlemmerne ind for halv pris, idet arrangementet var et støttearrangement for at rejse penge til tårnets bevarelse. Kriseårene øvede også indflydelse på medlemstal og økonomi, i 1934 var medlemstallet 401 og næste år var der underskud på årbogen, så man måtte bruge af kapitalen. Medlemstallet nåede helt ned på 385, men i 1937 begyndte det atter at gå fremad og formanden kunne med glæde skrive: „Historisk Samfund har stadig megen Ære og Glæde af sin Aarbog, der er rekvireret til de nordiske Universiteters Bogsamlinger og til Kiels, ligesom den er meget stærkt benyttet i sidste Udgave af Traps Danmark ved Beskrivelsen af Randers Amt.“ Ved årsmødet 1939 på Rosenholm meddelte formanden gennem 33 år, redaktør E. Dröhse, at det var det sidste møde han ledede, idet han ønskede at fratræde. Det blev besluttet at udsætte generalforsamlingen p.g.a. krigen, der skabte megen usikkerhed på forskellig måde. Engelbert Dröhse døde 77

år gammel den 23. december 1940. Godsejer cand. theol. J. Estrup, der gennem alle årene havde arbejdet nært sammen med Dröhse i redaktionsudvalget, skrev i en mindeudtalelse i årbogen om Dröhses store betydning for „Historisk Samfund“: *„Historisk Samfund for Randers Amt“ tør man maaske nok kalde Redaktør Dröhses Hjærtebarn. Det blev stiftet i 1906 paa hans Initiativ og efter hans Indkaldelse som et af de første i sin Art her i Landet, og Redaktør Dröhse valgtes straks til dets Formand, en Post, han uafbrudt beklædte indtil Døden nu har sat Punktum for hans 34-aarige Gærning her.“* J. Estrup skriver, at Dröhse tog hovedparten af arbejdet, som han også havde gode forudsætninger for at bestride med hans belæsthed, hans kendskab til amtets historie og gode kontakter til befolkningen igennem sit pres-searbejde. *„Det var gode og gammeldags Ideer og Tanker, der prægede Redaktør Dröhses Ledelse, og de havde den Tilslutning hos Tilhørerne, der borger for deres Bærekraft.“*

I årbogen for 1940 skrev J. Estrup „Til Medlemmerne“, hvori han fortalte, at generalforsamling og sommermøde var blevet udskudt som følge af trafikvanskeligheder og mødeforbud. Årbogen, som redaktør Dröhse havde tilrettelagt blev forsinket med 3 måneder til februar 1941.

Besættelsesårene, ny bestyrelse og formand, nye love

I 1941 skete der en større forandring i samfundets bestyrelse, og der holdtes ikke årsmøde. Den ny formand Amtmand P. Holck skrev i beretningen: *„Forandringerne indtraadte ved Generalforsamlingen den 28. Maj 1941, hvor der udtaltes Mindeord om de tre afdøde Bestyrelsesmedlemmer Redaktør Engelbert Dröhse, Godsejer, cand. theol. Jacob Estrup og Gaardejer Anders Levring.“* Til bestyrelsen genvalgte bibliotekar Chr. Berthelsen, Randers, pastor Jeppe Jensen, Mellerup, realskolebestyrer Erik Munch, Ryomgaard og dommerfuldmægtig

Amtmand P. Holck, formand 1941-1947. Foto: RLA.

Schrøder, Mariager. De nyvalgte var: amtmand P. Holck, Randers, gårdejer J.M. Jensen, Væth, læge G. Rendtorff, Randers, gårdejer Aage Sørensen, Mellerup og bankfuldmægtig Fr. With, Randers. Redaktionsudvalget blev nu: Bibliotekar Chr. Berthelsen, amtmand P. Holck og gårdejer Aage Sørensen. Den første årbog, 1941 fik som noget nyt en liste over samtlige medlemmer.

Den ny bestyrelse var præget af megen dynamik, ligesom det i årsberetningerne ses, at en embedsmand er begyndt at føre pennen, det ses især i den formulering, at samfundet omtales som „man“ f. eks. når der siges tak for støtte fra kommunerne. I 1942 ved generalforsamlingen, den 19. juli blev der vedtaget nye love, ligesom der blev vedtaget

en kontingentforhøjelse. Man besluttede at rette henvendelse til kommunalbestyrelser og pengeinstitutter om økonomisk støtte. Som den første blev fru Thora Dröhse udnævnt til æresmedlem, en anerkendelse af det store arbejde, som E. Dröhse havde gjort. Den vigtigste ændring i lovene er §3, hvorefter Historisk Samfund indtræder i Dansk Historisk Fællesforening. Endvidere ses det at kontingentet sættes til 4 kr. årligt eller 100 kr. én gang for alle.

Besættelsestiden har selvfølgelig indvirket meget på både bestyrelse og medlemmer. Der er ikke mange vidnesbyrd om forholdene, men i et brev, som ser ud til at have at gøre med vurdering af noget stof til årbogen, kan vi få et indblik i tidens usikkerhed. Aage Sørensen skriver i et brev til bibliotekar C. Berthelsen den 22/9 1941 om en usikkerhed, der handler om ikke at træde besættelsesmagten for nær i et stykke af P. Bugge Vegger. Vegger var forfatter af revyer, men jeg ved ikke, hvad der er tale om i denne sammenhæng, men vil gerne citere fra brevet: *„...se om der skulle være noget i Retning af Brud paa Neutraliteten mod de Fremmede. Vi skulle jo ikke gerne komme noget til. Jeg mente, jeg havde gjort det fornødne; men kan godt have overset et eller andet, der burde mildnes i Udtrykkene.“* For at gøre det helt klart skriver Aage Sørensen sidst i brevet således: *„Altsaa Veggers Stykke; jeg mener det er godt; men vi skulle jo ikke gerne i Brummen, hvad ogsaa kan opnaas ved at mildne eventuelt helt slette enkelte Vendinger og Udtryk.“*

De første bogudgivelser

Der skete flere nye ting i perioden. Som til-læg til årbogen 1942 udkom N.R. Estrup: „Oplysning om Fredskovforholdene i Fjeld Skov.“ Denne udgivelse er således Historisk Samfunds første bogudgivelse. Den fulgtes allerede i 1943 af P. Fløe Jensen og Johan C. Sulkjærs „Hvornum Sogn i Onsild herred - en Historisk Topografisk Beskrivelse.“ Den blev

Fru Thora Dröhse, æresmedlem. Foto: RLA.

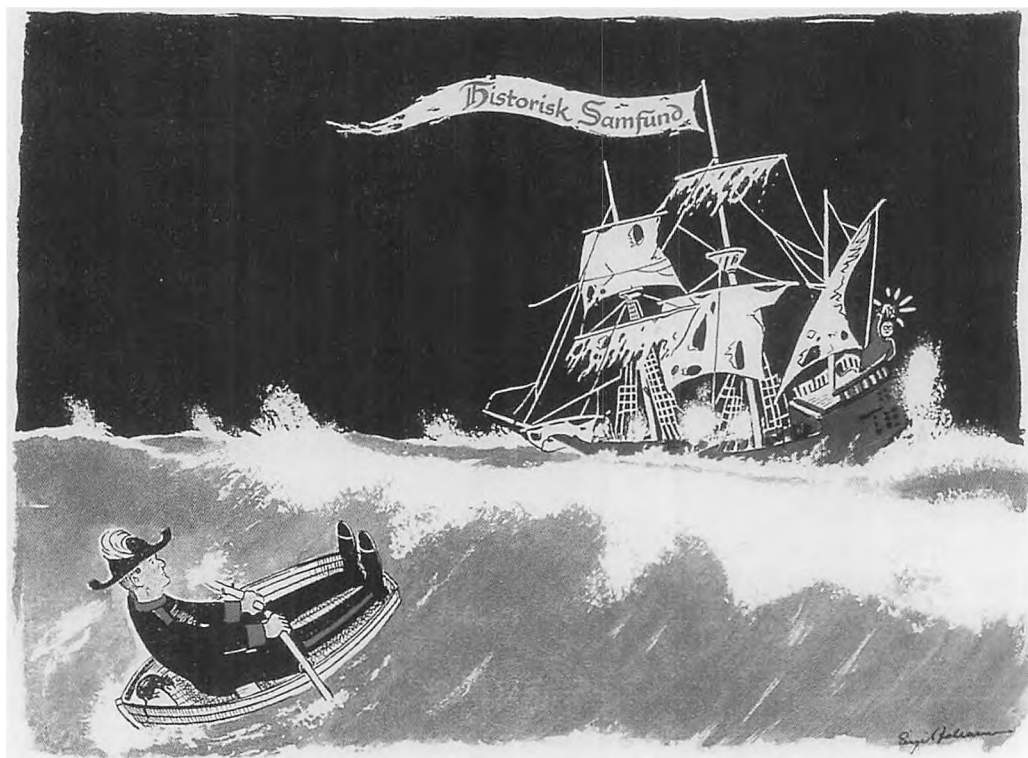
udgivet sammen med Udvalget angaaende Iværksættelse af ekstraordinære Trykkearbejder. De to udgivelser adskiller sig ved, at den første har et lidt større format end årbøgerne og den anden træder helt i stedet for en årbog, således at der ikke findes en årbog 1943. I årbogen 1944 bringes en oversigt over afhandlingerne i alle årbøgerne fra 1907 til 1944, ligesom Aage Sørensen havde udarbejdet en navneliste til årbogen, en god ting, som blev fortsat efterfølgende. Ved årsmødet holdt arkitekt C.M. Schmidt, Nationalmuseet et af lysbilleder ledsaget foredrag om Kalø, det er så vidt vides første gang der benyttes lysbilleder.

1945, befrielsesåret, blev markeret med Ejler Haugsteds foredrag: Niels Ebbeson,

som bragtes i årbogen. Der gøres både af formanden, amtmand P. Holck og bestyrelsen store anstrengelser for at få flere medlemmer, et evindeligt emne i vores Samfunds historie også i nutiden. I årsberetningen står der bl.a.: „For at søge Forbindelse med de unge og for at delagtiggøre disse i Aarsmødets Foredrag havde Bestyrelsen i Aar indbudt Dragonregimentet, Statsskolen, de kommunale Skoler, de private realskoler, Teknisk Skole og Handelsskolen til det Foredrag om Niels Ebbesen, som Bibliotekar E. Haugsted holdt.“ Tilslutningen til årsmødet var imidlertid beskedent, derfor aftrykkes foredraget i årbogen. Medlemstallet var 516.

Et brev fra den 16. august 1945 af kassereren viser på en interessant måde, hvordan de vigtige begivenheder på denne tid også fik indpas i Samfundets liv. „Idet hermed fremsendes 50 kr. i indkaldt Pengeseddel skal jeg - under Henvisning til §17 i Lov Nr. 352 af 22. Juli 1945 om en ekstraordinær Formueopgørelse m.v. - hermed tillade mig at ansøge om Godtgørelse af ovennævnte Beløb.

Aarsagen til, at Beløbet ikke rettidig er indleveret til Ombytning er følgende: Beløbet tilhører **Randers Amts historiske Samfund**, hvor jeg ved den tidligere Kasserers Bortrejse med kort Varsel maatte overtage Posten. Den øvrige Beholdning var rettidig blevet indleveret.“

Styremand Thor Møller: Hvi raddes I, Capitan? — Vi flyder endnu!

Tegning fra „Kureren“ i anledning af, at amtmand Holck trak sig tilbage. Billede: RLA.

Krise om medlemstallet, samarbejde med museet

I 1946 udtalte P. Holck nogle kriseprægede ord i beretningen. „*Det maa erkendes, at Foreningen staar i Stampe, idet Tilgang af nye Medlemmer svigter. Endvidere kan det ikke skjules, at det volder Vanskelighed at faa det egnede Stof til Aarbogen. Det maa derfor overvejes at finde nye veje, som kan føre ud af Dødvandet. Som en Mulighed kan jeg tænke mig et nærmere Samarbejde med eller Sammensmeltning med en anden historisk Forening.*” Formandens forslag blev bragt op på generalforsamlingen den 21. september 1947 i Fladbro, det blev nedstemt, der var ikke stemning for denne ide, ligesom der ikke havde været det ved Samfundets oprettelse i 1907. Kontingentet blev forhøjet til 5 kr., og der kom et samarbejde med Randers Museum, som bl.a. førte til, at der i årbogen blev bragt en beretning om museet som blev skrevet af Peter von Spreckelsen. Der blev også planlagt en række vintermøder i samarbejde med museet. Det første møde var museumsinspektør Ellen Andersens foredrag om Randersegnens historiske dragter. Udgangen på krisen blev, at amtmand Holck gik ud af bestyrelsen fulgt af læge Rendtorff. Nye bestyrelsesmedlemmer blev godsejer Schwensen og provst Vagn Riisager, der på det første bestyrelsesmøde blev valgt som formand.

Det blev bemærket i offentligheden, at amtmand P. Holck forlod bestyrelsen. I 1947 udgaven af den lokale „Blæksprutte“ Kurieren bragtes Eigil Johansens tegning af et skib i stærk bølgegang, på skibets flag står „Historisk Samfund“ og i en lille jolle ror amtmand P. Holck med amtmandshat væk medens teksten lyder: Styrmand Thor Møller (medlem af bestyrelsen): Hvi ræddes I, captain? Vi flyder endnu!

Årbogen 1948 fremstår med forskellige ændringer. Redaktionsudvalget er nu provst Vagn Riisager, overbibliotekar Chr. Berthelsen og gårdejer Aage Sørensen. På titelbladet læses,

at årbogen er udgivet af Randers Amts Historiske Samfund under medvirken af Randers Museums Historiske Afdeling. Der er nogle nye afsnit: „Større Arbejder ved Randers Amts Kirker“ og „Museets beretning om årets gang“ Mødeaktiviteten ser ud til at vokse og møderne finder sted i Helligåndshuset, hvor den mindre stue er blevet overladt til et bymuseum. Der omtales et møde ved museumsinspektør Bæksted, Nationalmuseet om Randersegnens sogn, ved den lejlighed sang fru doktor Gottlieb om Niels Ebbesen og Paaskesønnerne.

De historiske skuespil ved Povl von Spreckelsen

Aktivitetsniveauet stiger langsomt men sikkert. Også provst Riisager udtrykker beklagelse over medlemstallet, men kan dog konstatere, at der i 1949 er det største medlemstal der nogensinde har været, næsten 500. I november 1949 holdt professor Glob et lysbilledforedrag om de franske hulemalerier og i marts 1950 talte fire lokale kyndige om Gudenåens sogn og historie. Udviklingen ses i årbog for 1950, hvor Hobro Museum nu også optræder med en beretning, og så omtales der i beretningen et spændende arrangement i Helligåndshuset. Det var Povl von Spreckelsen, som stod for et arrangement, hvor en lang række af Randers bys historiske personer trådte frem og berettede fra deres tid. Der var en nonne og en munk, en byfoged og den skrappe husholderske på Dronningborg, Bodil Steens, ligesom en ung pige fra empiretidens Randers fortalte om slægten Bay. Det var en velbesøgt og morsom aften. Det var indledningen til flere følgende historiske skuespil, som von Spreckelsen fandt stof til gennem sine forberedelser til den randers-historie, som han fik udgivet i forbindelse med byjubilæet i 1952. I beretningen 1952 fremlægges en plan om at skabe et net af tillidsmænd ude omkring i amtet. Næste år kan årbogen bringe en liste over navne på

Proust Vagn Riisager, formand 1947-1965. Foto: RLA

tillidsmænd. Ved generalforsamlingen den 3. okt. 1953 fik Historisk Samfund nye love, hvorefter regnskabsåret blev omlagt til at gå fra 1. oktober til 30. september.

Fornyelse i årbogen og det amtshistoriske arkiv

Årbogen 1954 fremtræder på en helt ny måde i forhold til de tidligere, der alle er ens at se på med den samme røde farve og logoet på forsiden. Det var bestyrelsens ønske, at det skulle fremtræde som et moderne skrift ved opsætning og skrifttype. Der skulle skabes plads til flere billeder, og som noget helt nyt kom der annoncer med. Formatet blev fastholdt af hensyn til indbinding. Dette årsskrift er også noget særligt, fordi det er et hyldestskrift til Aage Sørensen, af hvem der er et fotografi foran i bogen. Forfatteren Martin A. Hansen skriver til og om Aage Sørensen i artiklen „Viernes Gaader“. Ole Warthoe-Hansen har to artikler: „Lokalhistorikeren

Aage Sørensen“ og „Aage Sørensen- bibliografi“. Endelig bringes af Aage Sørensen selv artiklen: „Østrup“.

Et nyt initiativ var oprettelsen af et amts-historisk arkiv. I sæsonen var endnu et af Povl von Spreckelsens historiske skuespil blev opført nemlig „et historisk billede fra den Bayske Købmansgård“.

RAHS fylder halvtreds år

Æresmedlemmer og amtshistorisk arkiv

I 1956 kunne Historisk Samfund fejre 50-års jubilæum. Det blev først og fremmest markeret med årbogen, der i en artikel om folkedragter fra Randers Amt af museumsinspektør Ellen Andersen bragte farvebilleder af dragterne for første gang i årbogens historie. Den 7. juli på selve fødselsdagen nedlagde bestyrelsen en krans på redaktør Engelbert Dröhses grav. På den årlige udflugt, som gik til Fyrkat, hvor museumsinspektør,

Kontorchef Povl von Spreckelsen, formand for museumsforeningen. Foto: RLA.

arkitekt C.G. Schultz viste rundt og fortalte om udgravningen, uddeltes der ved kaffebordet i Pavillonen æresmedlemsbreve til 6 medlemmer, der havde 50-års medlemskab. Æresmedlemmer blev gårdejer Aage Sørensen, Møllerup; gårdejer Niels J. Wester, Galt; gårdejer Chr. Søby, Bjergby; sagfører A. Olsen, Auning; gårdejer Severin Aborg, Skader og lærer Peter Anton Petersen, Middelfart. I næste årsberetning nævnes det, at der blev afholdt en stilfærdig jubilæumsmiddag på Højskolehotellet. I årbogen skrev Ole Warthoe-Hansen om Historisk Samfund for Randers Amt 1906-1956, heri bl.a. en interessant redegørelse for økonomien, hvorefter det fremgår, at kontingentet er steget fra 2 kr. til 8 kr. i 1954. I 1956 var der 630 medlemmer. Balancepunktet i økonomien er hele vejen udgifterne til årbogen, der jo udsendes til samtlige medlemmer ganske som i dag, dog var portoens dengang indregnet i prisen. Det er også på denne tid, at der kommer beretninger fra flere museer og arkiver i amtet. Der er fremgang for det Amtshistoriske Arkiv, som begyndte under von Spreckelsens ledelse sammen med byarkivet. Lærer Søgaard, Harbidslev har påtaget sig ansvaret for det nye arkiv, og der opfordres til indsendelse af alt tænkeligt materiale. Det er det første amts-historiske arkiv i landet. Bestyrelsen spiller også aktivt ud med en treårig bevilling på 300 kr. pr. år til en fotografering og registrering af vindmøller og vandmøller i amtet. Beretningerne begynder at afspejle et samfund i stadig hurtigere udvikling. Der blev også påbegyndt et fotograferings- og registreringsarbejde vedr. de mange landsbyskoler i amtet, som snart stod overfor at blive lagt sammen til de nye centralskoler. Amtsskolekonsulent Gotfred Petersen gav inspirationen til opgaven. Journalist V. Torstensson og lærer Søgaard gik i gang med opgaven. Disse initiativer falder fint sammen med et arrangement i 1961, hvor museumsinspektør Otto Norn talte om sane-

ringskvarteret i Randers ved en rundbords-samtale. Byen stod jo lige overfor det store gennembrud bl.a. ved Frederiksplads. Så alt i alt må det siges, at bestyrelsen arbejdede med aktuelle og væsentlige sager, som alle kom til at handle om de store forandringer, som dette årti bød på. Kontingentet hæves til 10 kr. i 1959 og Dansk historisk Fællesforening indbyder til flerdages kursus om arkivalier og læsning af gammel skrift.

Randers data, historiske skuespil og fotografi på årbogens forside

Tresserne er ved at banke på døren. Et par år i træk dækker kontingentet ikke udgifterne til årbogen, men der kan dog anskaffes et Adrema-adresseanlæg til medlemskartoteket. I 1963 oplevede bestyrelsen, at generalforsamlingen selv foreslog at hæve kontingentet til 12 kr. Samme år modtog Historisk Samfund en testamentarisk gave fra afdøde bestyrelsesmedlem godsejer, cand. jur. Aage Brask. Den almindelige udvikling og begyndende velstand viser sig også i det praktiske arbejde. Samfundet havde i 1962 fået mulighed for at flytte sit arkiv fra Østergade 12 til et lokale på det gamle Hobrovejens Sygehus. Det var kommunen, der velvilligt stillede dette til rådighed. Endvidere fremgår det af regnskabet, at man disponerer over en duplikator, en skrivemaskine, en båndoptager og den tidligere omtalte adressograf. Vandringer fra land til by ses på en måde også i Historisk Samfund. Medens årbøgerne gennem mange år hovedsageligt har haft artikler om forhold på landet, så dukkede byen mere og mere op, ikke mindst med Povl von Spreckelsens artikler om gader i Randers, ligesom hans historiske skuespil især tog udgangspunkt i byhistorien. Disse lokalhistoriske festspil blev til på von Spreckelsens initiativ. Skuespillerne var medlemmer af Museumsforeningens og Historisk Samfunds bestyrelser. I 1956 opførtes „Søren Hoffmanns eventyr“ for 700

tilskuere og i september 1960 hed skuespillet „Hexen“. I 1962 var scenen sat på Dronningborg Slot med stykket : „Byen og Borgen“. I 1964 opførtes stykket „1814“, der handler om dragonerne, som vendte hjem til byen og om en spionsag. Det hører med til en omtale af årbøgerne 1960 og 1961, at von Spreckelsen i disse to årbøger offentliggjorde sit enorme historiske oversigtsmateriale: „Randers data“, som er en vigtig kilde for alle med interesse for byens historie. Med årbogen 1964 slutter en serie af årbøger, som fremtræder i gult med logoet på forsiden. Med årgang 1965 sker der et kvalitetsløft, idet bogen stadigvæk har den gule farve men nu med et omslag, som for første gang har et sort hvidt fotografi nemlig af Skaføgård.

Formandsskifte og flotte bøger til medlemmerne

På generalforsamlingen 28/10 1965 nedlagde provst Riisager formandshvervet efter 18 år som formand. Overlærer Ole Warthoe-Hansen blev derpå formand. Redaktionsarbejdet blev i perioden fra 1965-1971 varetaget af Vagn Riisager, J. Aa. Søgaard og Ole Warthoe-Hansen. I 1965 fyldte Randers Rebslæri A/S 125 år, i den anledning lod de Randershåndskriftet „Randers Bys Vilkår og Artikler“ fra 1609 trykke og det blev udsendt til Historisk Samfunds medlemmer. En meget generøs gestus og for den historisk interesserede et velkomment kildeskrift fra lokalhistorien. Igen i 1966 blev det muligt at udsende en bog til medlemmerne. Århus Kunstforening havde tilbudt Provst H.K. Heins bog om „Horder“, som fotografen Poul Pedersen havde fotograferet til, på meget gunstige vilkår. Bestyrelsen besluttede at bruge midlerne fra godsejer Brasks legat til formålet. Der skete visse ændringer i årbogen. „Større arbejder ved Randers amts kirker“ ville fremover blive bragt i Aarhus Stifts årbøger. Der begyndte at komme bog-anmeldelser og en oversigt over litteratur.

Overlærer Ole Warthoe-Hansen, formand 1965-1973. Foto: RLA.

Der peges i disse år ofte på, at økonomien vedr. årbogen er anstrengt. Kontingentet må hæves, annoncepriserne sættes op og bogens omfang indskrænkes. Den 28. august 1969 ved den nye museumsbygning indvielse har Historisk Samfund dog råd til at overrække museet et sølvbæger af Randers-mesteren Jørgen Momme. Fra de trange lokaler på Høbrovejens sygehus, hvor det amthistoriske arkiv bestyres af Jens Schou, udgår der dog initiativer, som viser vejen fremad. Der fremstilles en plakat om Historisk Samfund og den første folder udarbejdes. Men der står jo faktisk også nye tider for døren fra 1970 og fremad.

Randers amt forsvinder - nye tider

Året 1970 betød på mange måder indvarsling af nye tider med kommunalreform og storkommuner samt ikke mindst nedlægelsen af det gamle Randers amt. Hvad nu?

Bestyrelsen besluttede sig for at fastholde det gamle amt som rammen for arbejdet. Vi skal imidlertid lidt længere frem, før der ses egentlige overvejelser. I årbogen 1971 beretter formanden om oprettelsen af Egns- og slægtshistorisk Forening. Det ser ud til, at lignende initiativer - nemlig dannelse af lokale historiske foreninger og arkiver er på vej andre steder. Han spørger: *„Hvilken rolle vil de historiske amtssamfund komme til at spille i fremtiden? Vil de gamle tanter (som vi er blevet kaldt) skranke på det sidste og få en stilfærdig død, mætte af dage? Eller vil strukturændringen, som er i gang tildele foreningerne nye opgaver?“* Han syntes f. eks. det var for ringe, når der kun samles 150 mennesker til en foredragsaften i Randers, og så havde foredragsholderen oven i købet medbragt en farvefilm.

Udgiverfond, udflugter og hvervekampagne

Men der øjnes nyt håb. Dansk Historisk Fællesforening havde udgivet et billedværk om Danmarkshistorien, hvorfra der tilflød Historisk Samfund et større beløb, som blev sat i en udgiverfond, der med en testamentarisk gave på 10000 kr. fra murermester Hans Rose-Jensen og indsamling blandt medlemmerne nåede 18000 kr. Selv om årbogens sideantal måtte nedsættes, så kom der alligevel to væsentlige udgivelser, som klart viste vejen fremad. Det var Warthoe-Hansens „Skolehistorisk Billedhæfte“ og „Randers Håndværkerlav“, der udkom i 1972 og 1973. En storstilet hvervekampagne skaffede 250 nye medlemmer og i samarbejde med de andre amthistoriske samfund begyndte traditionen med længere

Broby Johansen fortæller på udflugt til Ørsted kirke. Foto: RLA.

Tur til Danevirke og Hedeby 1972. Foto: RLA.

udflugter til historiske mål. Den 25. september 1972 kørte 110 deltagere i tre busser til Danevirke og Sydslesvig. Der var stadig liv i foreningen, det så man ved 65-årsdagen ved et vældigt bal på Hvidsten kro. Her dansede 150 deltagere under vejledning af en kvadrille folkedansere „Randersmenuvetten“.

En ny redaktion Søren Sloth Carlsen, Hans Runge Kristoffersen, Henning Gøtzsche og Ole Warthoe-Hansen tog fat og indførte to spalter i årbogen. Årbogen var mindre i omfang, men „Randers Håndværkerlav“ blev udsendt til medlemmerne sammen med årbogen. I 1973 blev overbibliotekar H. Holck formand og afløste således Warthoe, der

havde nok at se til. Samtidig indtrådte Palle Schødt Rasmussen, der næste år gik ind i redaktionsudvalget, som Hans Runge Kristoffersen forlod. Lokalerne i Store Voldgade, som man var flyttet til, blev sat fint i stand og den store mængde arkivmateriale, som amtshistorisk arkiv havde opbygget, begyndte at blive decentraliseret, idet der var opstået flere lokalarkiver, som havde stor lyst til at få materialet. Amtet var jo også ophørt som administrativ enhed. I 1975 udkom foruden årbogen „Skaføgaaards adkomstbreve og jordbøger 1647-1797. I 1976 fratrådte H. Holck som formand og overlærer Søren Sloth Carlsen trådte nu til i embedet.

Temaårbøger

Årbogen 1978, som blev redigeret af Palle Schødt Rasmussen og Henning Hall markerer et spændende nyt syn på redaktionsarbejdet, tematisering. De allerfleste artikler i de tidligere årgange præges af landmiljøet og handler ofte om forhold fra bondekulturen og agerbruget, ligesom der er meget stof om herregårde, landsbyskoler og præster. Hovedparten af årbogen 1978 handler om industrialiseringen på land og i by. Dermed peges der på en tendens, som udvikler sig mere og mere i de følgende årbøger. Historien får den nyere tid med. Nyt er også listen over bestyrelsesmedlemmer og en oversigt over bøger, som kan købes. Årbogen 1979 anlægger temaet tro og overtro, som følges med mange spændende artikler både om spøgelse og hunde, der strejfer om i nattens Randers, kloge mænd og folkemedicin. I årsberetningen kan vi læse, at Ole Warthoe-Hansen blev udnævnt

til æresmedlem. I 1981 udgives igen et vel planlagt temanummer om energi. Her kan man læse om gas, el og fjernvarme i Randers. Det er også karakteristisk for årbøgerne, at billedkvaliteten bliver bedre og bedre i takt med, at trykketeknikken udvikler sig.

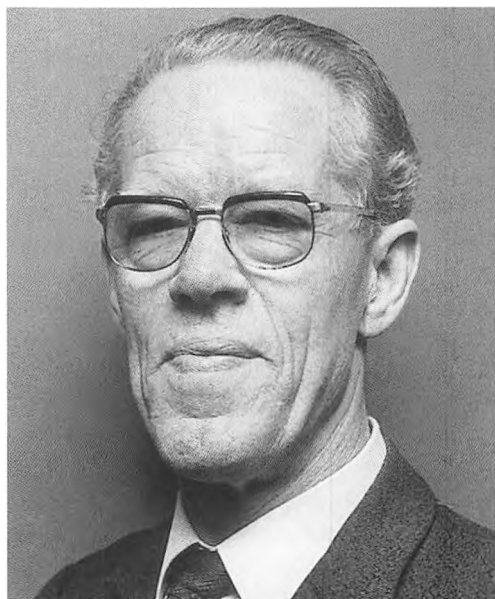
75-årsjubilæum 1981

Søkbøstaden Randers, Slynborggade 21

75-års jubilæet blev markeret ved generalforsamlingen den 19. oktober 1981. Samfundets aktivitetsniveau havde nået et højdepunkt, som ses på flere forhold. I 1980 var medlems-tallet nået op på 900, det højeste nogensinde og på samme tid udkom en af de mest markante bøger, som kom til at sætte standard for ambitionsniveauet ved udgivelse af lokalhistoriske bøger. Det var bogen „Søkbøstaden Randers“, som blev redigeret af Ole Warthoe-Hansen og udgivet i samarbejde med Randers Skipperlaug. Bogen er et vigtigt bidrag til

Overbibliotekar H. Holck, formand 1973-1976.
Foto: RLA.

Overlærer Søren Sloth Carlsen, formand 1976-1980. Foto: Rosenholm Egnsarkiv.

beskrivelse af byens nyere historie og passer således godt ind i arbejdet med at bringe den nyere udvikling frem i Samfundets regi. „Sø-købstaden“ har med billeder og tekst meget stof om udviklingen fra sejlskibe til damp- og motorskibsdrift, så alt i alt markerer denne periode en fornem opmærksomhed på det 19. århundredes og industriperiodens historie. Forfatterne var projektlederen, overlærer Ole Warthoe-Hansen, overarkivar Finn H. Lauridsen og arkivar Henrik Fode. Selve jubilæet blev markeret med Ole Warthoe-Hansens causeri om RAHS historie og modtagelse af en del gaver af økonomisk art, som kunne indgå i udgiverfonden. Traditionen med at tage på ture til fjernere egne i Danmark fulgtes op med et vældigt spring, idet der blev udbudt en jubilæumstur til Rusland i oktober, som blev gennemført med 66 deltagere. Den 1. november 1981 rykkede samfundet ind i nye lokaler i Slynghorggade 21. Det var et vældigt fremskridt, fordi der nu blev langt bedre arkivplads til de mange bøger, som vi har på lager stadigvæk. I denne sammenhæng skete der også ting på arkivfronten. RAHS eget arkiv fra stiftelsen og frem til 1981 blev overdraget til lokalhistorisk arkiv. Det amtshistoriske arkiv, som foreningen havde taget initiativ til, blev opløst og materialet blev fordelt til de mange lokalarkiver. Det skolehistoriske materiale, som var blevet indsamlet, fik en samlet registrering, som er i Randers Lokalhistoriske Arkiv.

Historisk rundskue Mange bogudgivelser

1982-83 udgør en markant periode i Samfundets historie. Den 2. november 1982 udkom arkivar Peter Bondesens fine bog: „Skulptur i det fri“, som er en omhyggelig gennemgang af de mange skulpturer, der findes i byen. Udgivelsesdagen var valgt med omhu; det var hundredeårsdagen for afsløringen af Niels Ebbesen statuen på Rådhuset. I 1983 af-

holdtes for første gang Historisk Rundskue i Randersugen. Bestyrelsen havde fået 7 forskellige bygninger til at holde åben for offentligheden, således at der hver dag i ugen var adgang til en historisk interessant bygning. Denne tradition er fortsat med stor succes, ja et par gange har der været så overfyldt, at vi er blevet nødt til at sætte begrænsning på. Det er sket ved Rådhuset, Tøjhuset og ved Randers Kloster, hvor der et par gange kom omtrent 200 mennesker. I 1983 begyndte arbejdet i „Fonden til bevarelse af Gamle Huse“ at bære frugt, idet Nygadehusene blev restaureret og indviet. Bestyrelsen er repræsenteret i dette arbejde med to medlemmer i fondsbestyrelsen. Det var også året, da Dansk Lokalhistorisk Forening og Sammenslutningen af Lokalhistoriske Foreninger holdt årsmøde i Randers ved hvilken lejlighed Warthoe-Hansen fremlagde en oversigt over lokalhistoriens historie i amtet. Væsentligt er det også, at arkivar Peter Bondesen blev formand og i den egenskab tilførte samfundet stor ekspertise ikke mindst i forbindelse med redaktionsarbejdet. Skoleinspektør Christian Petersen blev udnævnt til æresmedlem og på kontoret fik bestyrelsen stor støtte og hjælp af fru Lilian Sørensen. Det næste års tid gik det rigtig stærkt med bogudgivelser: Hasse Neldeberg Jørgensen, Steen Noer Madsen og Peter Bondesen: „Randers i besættelsestiden“; Per Sloth Carlsen: „Mariager Kloster“, og Søren Sloth Carlsen: „Indeks til Historisk Aarbog 1907-1982.“ I disse og de følgende år kommer der enkelte farvebilleder i årbøgerne, hvad der betyder et løft i kvalitet, i det hele taget ser det ud til at billederne i årbøgerne begynder at blive meget bedre. Der kom også forfatternoter i årbøgerne, så man kan finde frem til forfatterne, hvis man har kommentarer. Årbogen 1985 har en mindeartikel om Ole Warthoe-Hansen og en bibliografi over hans omfattende forfatterskab. I 1985 den 5. oktober vedtoges nye vedtægter for RAHS, der

Historisk Rundskue ved Tøjhuset. Foto: RLA.

først og fremmest havde til opgave at flytte regnskabsåret til at følge kalenderåret. Samme år udsendtes Peter Bondesens: „Vejnavne i Randers kommune.“

Folkeuniversitetskurser, ekskursioner og udlandsture Meddelelser til medlemmerne

1986 var også et aktivt år. Der var ekskursion til Frankrig, der blev afholdt det første af en række folkeuniversitetskurser, som strakte sig over flere mødegange. Emnerne var særdeles interessante „Dragthistorie i Randers Amt“, „Østjyllands Oldtid“, „I lokalhistorikerens værksted“, „Den nye Middelalderforskning“, „Arbejderbevægelsens historie“ og „Kalkmaleriernes verden“. De mange lange ture, som samfundet arrangerede var meget populære og medlemmerne er kommet vidt omkring ikke bare i Danmark, men i hele Europa. Det vil være umuligt at beskrive disse ture på dette sted. Der er oplevet så meget af så mange, at indtrykkene er gemt i mange menneskers erindringer. Mange spændende og interessante steder er besøgt og mange sjove episoder er oplevet, ja nogle gange har turelederne kunnet berette om pudsige endda lidt problematiske episoder, som dog heldigvis aldrig er blevet for alvorlige. Her må der henvises til de grundige beretninger i årbøgerne og til den mundtlige overlevering. Der skal dog nævnes nogle af målene for turene for at vise spændvidden: Danevirke, Ditmarsken, Gotland, Frankrig, København, Vestkysten, Rügen, Prag, Polen, Oslo, I Luthers fodspor, Wales, Irland, Estland, Ægypten. Turene er gennem tiderne blevet kyndigt ledet af først pastor Skammelsen og senere pastor Henning Hall. Bo Rasmussen har ved langt de fleste af turene stået for det store arbejde med at sørge for alle de praktiske forhold, finde en god bus, få indmeldelser på plads og styre økonomien. Mange gange har han haft held til at levere en ikke uvæsentlig overraskelse,

nemlig en uventet frokost, som der var blevet plads til i budgettet. Det høje aktivitetsniveau ses også på udgivelserne, som følger tæt på hinanden. I 1986 udkom Henning Halls: „Ryttere, Rak og Randersborgere“; i 1987 udkom Niels Erik Jensen og Jørgen Ganshorns „Randers bindingværk“, som bl.a. fik støtte af „Fonden til bevarelse af Gamle Huse“. Fondens aktivitetsniveau var også stigende, hvad man kan følge i de beretninger, der hvert år skrives i årbogen fra dette tidspunkt. Hvis vi ser på årbøgernes udstyr, så er det også helt tydeligt, at såvel redaktionsudvalgene som de tekniske fremskridt medvirker til, at de fremtræder særdeles spændende og indbydende med farvebilleder på omslaget og i forskellige farver. I årbogen 1987 påbegyndte bibliotekar Esben Møller Christensen en artikel om de lokalhistoriske årbøger, som udkommer i Randersområdet. Denne artikel fortsatte senere ved bibliotekar Hanne Sloth til ind i det nye årtusind. Det var en rigtig god ide, som viste Samfundets interesse for at fortælle om de mange lokalhistoriske foreninger og arkivers udgivelser, og det viste også en meget stor vækst i dette område. I beretningen i årbogen 1987 kan man læse følgende: „*De mange aktiviteter har medført en stærkt øget arbejdsbyrde på kontoret. Bogsalg og tilmeldinger til ture og kursus er vokset, og det har været nødvendigt at overføre medlemskartoteket til EDB.*“ Der blev også anskaffet en automatisk telefonsvarer. Ved årskiftet fratrådte Lilian Sørensen og den 1. januar 1987 tiltrådte Esther Pedersen. I december 1987 udkom „Ormeslyng og vinranke“, som handler om Hørningplankens motivkreds. I 1989 blev det fast skik at udsende „Meddelelser til medlemmerne“ tre gange årligt, så samtidig med aktivitetsniveauets vækst kom der også betydelig fremgang i kommunikationen med medlemmerne, heri kunne de læse om både arrangementer og tilbud på bøger. Formandsposten skiftede også

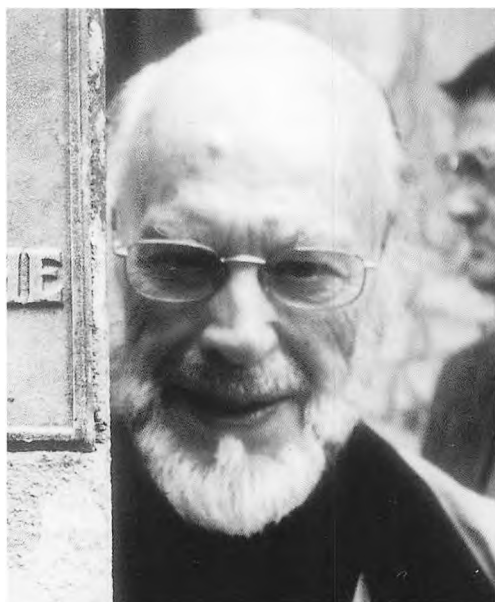
Direktør Oluf Poulsen, formand 1980-1982. Foto: RLA.

Arkivar Peter Bondesen, formand 1982-1989. Foto: RLA.

Lektor Frits Nicolaisen, formand 1989-1990. Privat foto.

Kredslæge Jens Erland Donner, formand 1990-1997. Foto: RAHS.

hyppigere i perioden. 1980 til 1982 var direktør Oluf Poulsen formand. 1982 til 1989 var arkivar Peter Bondesen formand, han efterfulgtes i 1989 af lektor Frits Nicolaisen, som i 1990 overdrog pladsen til kreds-læge Jens Erland Donner. I 1990 udgav bestyrelsen den første egentlige farvefolder om RAHS, et indslag for at få endnu flere medlemmer. Selv om der taltes om godt fremmøde til foredrag og ture, så begyndte det at knibe med medlemstallet.

Herregårdsbøgerne og andre fornemme bogudgivelser

Herregårdsbøgerne blev en vigtig nyskabelse, som skulle bringe Historisk Samfunds ry vidt omkring. Det begyndte med udgivelsen af bogen „Fussingø“, som udkom den 14. oktober 1990. Den blev redigeret af Frits Nicolaisen. Bogen blev en stor succes, den var udsolgt i løbet af ganske kort tid og fik særdeles fine anmeldelser. Den 30. november 1991 udkom som den næste i serien bogen „Rosenholm“. Ambitionsniveauet for bogudgivelserne er i begyndelsen af halvfemserne særdeles højt. Det er velskrevne og smukt udstyrede udgivelser, der kommer fra RAHS, farvebilleder og god billedkvalitet sammenholdt med bogtrykernes omhu og dygtighed giver disse gode resultater. Herregårdsbøgerne indtager helt klart en fin position blandt Historisk Samfunds udgivelser. Der ligger utrolig meget arbejde bag dem. Det bør nævnes, at kassereren skoleinspektør Christian Petersen var meget dygtig til at finde relevante fonde, som gav den fornødne støtte til udgivelserne. Det var et stort arbejde for redaktøren, Frits Nicolaisen at finde og fastholde de mange forskellige fagligt dygtige forfattere, som var villige til at investere meget tid i undersøgelser og produktion af artiklerne. Disse folk fik som tak for deres store indsats nogle bøger og en lille vingave. Fotografen Kirsten Nijkamp gjorde på Kulturhistorisk Museums vegne en stor indsats med

optagelser til de første bøger. Et særkende for bøgerne er, som det er blevet fremhævet for ganske nyligt i Nationalmuseets store værk om herregårde, at de behandler herregården som en helhed, der betragtes ud fra flere sider, den historiske, den bygningshistoriske, den personlige, godshistoriens og nutidens. I 1993 udkom Henning Halls „Mammon og Magt i slottets skygge“, som fortæller om Randers på Christian den Fjerdes tid. Allerede i januar 1994 var den næste herregårdsbog „Gl. Estrup“ klar til udgivelse, som fandt sted ved en festlig reception i riddersalen på slottet, ligesom det havde været tilfældet med Rosenholmbogen. I 1994 kunne Sct. Mortens Kirke fejre 500 års jubilæum, i den sammenhæng udgav Historisk Samfund i samarbejde med menighedsrådet en rigt udstyret bog om kirken. Initiativet til og ideen til bogen havde kunsthistorikeren Jens Jensen taget, ligesom han med flid havde kontaktet en række kyndige forfattere, som skrev de mange artikler. Den hidtil sidste bog i herregårdsserien blev bogen „Overgaard“, som udkom den 13. december 1997, ligesom

OVERGAARD

Randers Amts Historiske Samfund

Bogen om Overgaard

ved de tre andre herregårdsbøger stod Frits Nicolaisen for redaktionsarbejdet. Som det var tilfældet med „Fussingø“ blev denne bog udsolgt på rekordtid og mange måtte gå forgæves. Dette var ikke tilfældet med de andre herregårdsbøger og bogen om Sct. Mortens Kirke. Her havde man optimistisk trykt meget store oplag. Disse bøger blev senere, da RAHS udmeldtes fra at være momsregistreret, solgt til Rosenholm, Gl. Estrup og Sct. Mortens Kirke.

Videoproduktioner. Billeder fra Randers til hele verden. Meddelelser postomdeles.

Der skete imidlertid også meget andet i halvfemserne, foruden turene til ind- og udland, udkom årbøgerne støt med indholdsrige bind f. eks. var der omkring 1995 god grund til at tænke tilbage på befrielsesdagene og besættelsestiden, det afspejles i årg. 1994, og især med tre artikler i 1995 og efterfølgende i 1996. Et nyt medie trådte også frem med lektor Poul Larsens film „Intet står jo stille“, som blev vist i marts 1995. Det var en produktion, som samfundet stod bag økonomisk. Det er en beretning om erindringer fra mennesker, der var tæt på begivenhederne under krigen. For at forbedre standarden ved lysbilledforedrag anskaffede Historisk Samfund sig et lysstærkt lysbilledapparat - lidet anede vi, at edb-projektoren var en nyskabelse, som stod lige omkring næste hjørne. I årbogen 1998 begyndte vi at bringe den årlige historiske oversigt, som skrives af John Jensen, Randers Lokalthistoriske Arkiv. Således kan RAHS bidrage til at vigtige nutidige begivenheder opregnes i vore årbøger. I årbogen 1999 besluttede redaktionen, at de mange beretninger fra lokalarkiverne skulle udgå, i stedet for bringes en adresseliste over arkiverne. I 1998 besluttede bestyrelsen at Meddelelser til Medlemmerne skulle have et nyt, mere tidssvarende udseende, så det kunne udsendes som postomdelt blad. Det har betydet

Meddelelser 2006

en øget forbedring af kommunikationen og efter bestyrelsens mening et løft i kvalitet. Det flotteste eksempel er nok farveudgaven fra byens 700 års jubilæum. Vi gik også ind i de moderne tider med oprettelsen af en hjemmeside på edb. Den gør os tilgængelig vidt omkring f. eks. var det interessant, at den billedserie, som Poul Larsen producerede i byjubilæumsåret, kunne ses over hele verden og vel sagtens blev det. Vi ved, at serien, der bragte et nyt billede hver uge gennem 2002, blev set af 16500.

Julemesser

Flygtninge og middelaldermesse

Der var mange aktiviteter i disse år, hvert år deltog vi i Lions julemesse med en stand, hvorfra der blev solgt bøger og gjort opmærksom på samfundets arbejde. I maj 2000 tog

bestyrelsen initiativ til et offentligt møde med Karsten Fledelius, som fortalte om Balkan og specielt Kosova. Årsagen til dette velbesøgte arrangement var, at der kom en stor mængde flygtninge fra Balkan til Randers - og vi anså det for en nærliggende opgave at formidle oplysninger om, hvad der var baggrunden for disse menneskers skæbne. Flere gange afholdt vi besøg på Kulturhistorisk Museum til aktuelle udstillinger. På Randers Lokalhistoriske Arkiv gennemførtes en serie møder for erindringskrivere. Dette resulterede i artikler til årbogen og i kendskab til byens historie med henblik på en kommende bog om byens historie, som vi var begyndt at overveje. I årbøgerne 2000 til 2005 skrev Kaj Jørgensen en række oversigter over medlemmerne i byrådets udvalg. Der bragtes billeder af formændene for udvalgene, og således er der skabt et værdifuldt materiale om disse

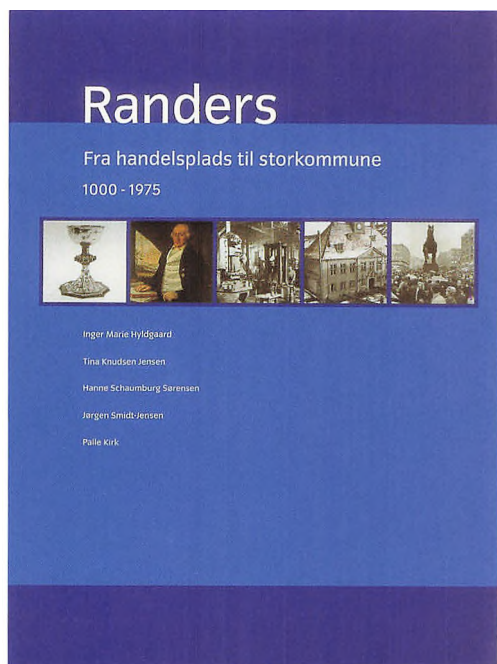
politiske personer. En spændende begivenhed var, at der i anledning af middelalderåret blev afholdt en middelaldermesse i Sct. Mortens Kirke. Sognepræst Bent Martinsen medvirkede som liturg og organist Ulrik Damm og Poul Larsen havde fået organiseret messen således, at medlemmer af pramdragerne medvirkede som middelaldermenighed, der opholdt sig for oven i kirkerummet og udenfor, da folk kom. Det var et spektakulært skue, som også blev en smuk gudstjeneste i den gamle kirke.

Samarbejde med Randers Lokalhistoriske Arkiv og Randers Amtsavis

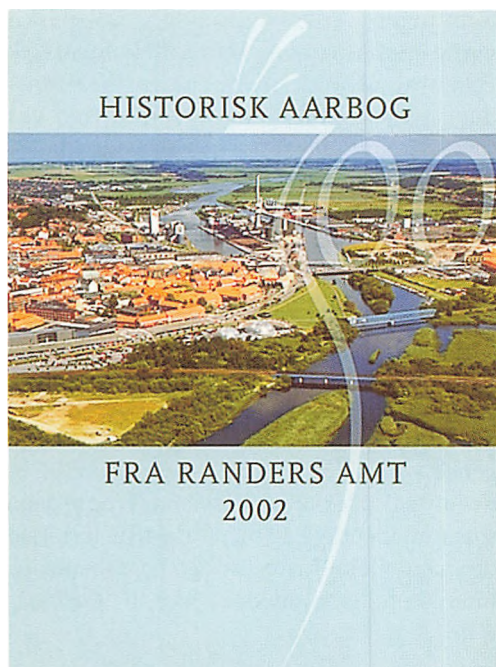
I det ny årtusind fortsatte udgivelserne. I 2000 udkom den første bog i serien „Historier fra Randers“, som fulgtes af nr. 2 ved en reception i Sparekassen Kronjylland i 2001. 2003 udsendtes nr. 3 ved en reception i Danske Banks nye kantine på Østervold. Nr. 4 udkom på Samfundets Jubilæumsdag, den 7. juli 2006. Fælles for disse fire bøger er, at de indeholder artikler, som er skrevet af medarbejdere ved Randers Lokalhistoriske Arkiv og har været bragt i Randers Amtsavis. Artiklerne omhandler små og store begivenheder og steder i byens historie. På en måde kan man sige, at der ligger en tendens til at samle aktiviteterne om byens og købstadens historie, selv om der er behandlet områder udenfor byen i nogle af artiklerne.

Randers købstads 700-årsjubilæum

I jubilæumsåret 2002 var det lykkedes i samarbejde med arkivet og Kulturhistorisk Museum at få skrevet en bog om Randers bys historie. Der havde været tilløb til mere ambitiøse planer om en egentlig købstadshistorie, men det var ikke blevet til noget, derfor tog bestyrelsen initiativ til at få skrevet en bog om byens historie fra de ældste tider til storkommunens tilblivelse i 1970. Det blev til „Randers fra handelsplads til storkommune“,

Randers fra handelsplads til storkommune

Årbogen 2002

som udkom i december 2002. Bogen blev skrevet af Inger Marie Hyldgaard, Tina Knudsen Jensen, Hanne Schaumburg Sørensen, Jørgen Smidt-Jensen og Palle Kirk. Sammen med Poul Larsens to billedprojekter „Randers Historier“ på internettet og et billedshow, som blev udviklet i Kulturhusets store sal gennem 10 dage blev det vores vigtigste bidrag til fejringen af Randers bys 700 års-jubilæum.

Billedprojekterne var en særdeles interessant og ny måde at formidle lokalhistorie på. De passede fint til det nye medium internettet, hvor vi allerede havde oprettet vores hjemmeside. Gennem hele jubilæumsåret kom der hver uge nye billeder fra Randers Bys historie, som man kunne finde på internettet. Der var tre kategorier, som kunne vælges: Randers biografier, Randers øjeblikke og Kend din by. Herunder kunne man så vælge en historie og fik så et autentisk billede fra byens

historie med en forklarende tekst. Det hører med til projektet, at det siden er blevet sat ind på RAHS hjemmeside, hvor det fremdeles er tilgængeligt. Årbogen 2002, som blev redigeret af Poul Larsen, satte fokus på de berømte slogans fra Propagandakomiteen, der blev kendt i det ganske land. Det er således endnu en temaårbog, hvori man kan læse om dragoner, Randers reb, pigerne fra Randers, heste, handsker og øl med meget mere. I anledning af jubilæet udnævnte Historisk Samfund ved generalforsamlingen 2002 tre æresmedlemmer, som har bidraget meget til arbejdet: Jens Erland Donner, Gudrun Petersen og Henning Hall.

Historisk Samfund flytter til Helligåndshuset. Samarbejde i Århus amt
Det hører også med til det ny årtusind, at Historisk Samfund holdt flyttedag. Efter mange

Esther Pedersen, kontorets leder og kasserer har været en uvurderlig støtte for bestyrelsen siden 1987. Esther Pedersen sørger for udsendelse af årbøgerne, kender alle medlemmerne og blev i 2004 æresmedlem. Foto: RAHS.

gode år i Slynborggade blev der behov for lokalet, som vi havde, til Pædagogisk Center. Efter forhandlinger med forvaltningen fik Historisk Samfund i 2001 mulighed for at rykke ind i Helligåndshuset, hvor vi både føler os hjemme, og hvor mange folk mener, at vi passer godt ind med vort arbejde for byens og egnens historie. Det var en rigtig god ting, som bestyrelsen var meget taknemmelig for. Der er god plads til vort boglager, og vi har nu kontor lige midt i det historiske Randers. Folk strømmer til i kontorets åbningstid og ved særlige lejligheder som f. eks. lang lørdag holder kontoret og dermed bogsalget åbent. Som en slags tak for den gode håndsækning med de nye lokaler er der en beretning om Helligåndshuset i årbogen 2003.

Siden efteråret 2003 har RAHS i samarbejde med Østjysk Hjemstavnsforening, Historisk Samfund for Århus Stift, de slægtshistoriske

foreninger i Århus og Randers, Lokalarkiverne i Århus Amt og Dansk Lokalhistorisk Forening afholdt en række Inspirationsdage på Viby Bibliotek. Overskriften var til at begynde med „Østjyske Vandringer“. Formålet med arbejdet er at give oplysning og inspiration til folk med interesse for lokalhistoriske studier og slægtshistorie. Der er blevet holdt mange vægtige foredrag om forskellige emner, og der er oprettet en hjemmeside, som formidler resultater og nyttig viden. Hjemmesiden har en kodelukket liste over deltagerne, således at alle tilmeldte kan finde deltagerne. Ved hjælp af hjemmesiden genea/ostjysk er der således skabt endnu et nyt initiativ, der skyldes den moderne teknik, som forhåbentlig kan medvirke til at forbinde de mange lokalhistorisk og slægtshistorisk interesserede og således virke til „*Oplivelse af den historiske Sans.*“